

Toen Hirschfeld begin september de aflevering van brandstof aan particulieren geheel stopzette, had, gelijk reeds vermeld, minder dan de helft van de gezinnen nog maar een deel (4 hectoliter) van de voor de winter toegezegde 7 hectoliter anthraciet ontvangen (een veel te klein rantsoen – aan de gezinnen van Rijksduitsers was 20 hectoliter geleverd), en meer dan de helft van de gezinnen was zelfs geheel van brandstof verstoken gebleven. Begin november bepaalde Hirschfeld dat per gezin alsnog 1 hectoliter anthraciet mocht worden afgeleverd (en in gezinnen waar zuigelingen waren, 2) – tot die minimale voorziening is het, aldus Mensink in zijn *De kolenvoorziening van Nederland tijdens de tweede wereldoorlog* slechts 'in de meeste plaatsen' gekomen¹, niet dus in alle.

Hongerig te zijn was een kwelling, maar hongerig te zijn en daarenboven door-en-door koud werd door de meeste mensen als meer dan een dubbele kwelling ervaren: die combinatie was niet om te harden. Het kwam dan ook in het gehele bezette gebied, maar vooral in de westelijke provincies, tot een ongeremde jacht op alles wat kon branden. Bij de gemeentelijke gasfabrieken en elektrische centrales bevonden zich de kleine hoeveelheden cokes en andere mijnproducten welke nodig waren voor de tot een minimum teruggebrachte productie van stroom en gas – al die openbare nutsbedrijven werden als het ware belegerd door grote menigten vrouwen en kinderen. Veelal was de politie niet bij machte om te verhinderen dat schuttingen werden afgebroken (de palen en planken werden prompt meegenomen) en dat die vrouwen en kinderen het terrein op stroomden en met brokken cokes verdwenen. Grote menigten begaven zich verder naar andere plaatsen waar zich, naar men aannam, nog cokes of sintels bevonden, bijvoorbeeld de kolenloodsen van de spoorwegen en de punten op spoorwegemplacements waar de kolenwagons achter de locomotieven waren gevuld of waar de wagons van de kolentreinen waren gelost.

Wie bomen in zijn tuin had staan, kon er een of meer kappen; wie geen tuin bezat of er geen bomen in had, deed zijn best elders een boom of een gedeelte daarvan te bemachtigen. Daarvoor kwamen in steden en dorpen in de eerste plaats de bomen langs de openbare weg en in parken en plantsoenen in aanmerking. Uiteraard was het kappen van die bomen bij politieverordening verboden maar er was veel te weinig politie om aan dat verbod de hand te doen houden. In Amsterdam werden omstreeks 20 000 bomen geveld en de gemeentelijke autoriteiten konden het Von-

¹ J. Mensink: *De kolenvoorziening van Nederland tijdens de tweede wereldoorlog*, p. 161.